

Obr. 1 Posmrtný soud zemřelého v doprovodu postavy s myší hlavou na Nesipakašutiho papyru z 3. přechodné doby, uloženém dnes v Louvru. Zemřelý je zobrazen jako ospravedlněný s pery na hlavě a v rukou a stojí před váhou, na níž prošlo testem jeho srdce. Za ním je jeho postava zachycena znovu ve společnosti božstva s myší hlavou, jak drží na ruce symboly srdce, úst a očí a znaky života, trvání a blaha (kresba H. Vymazalová)

Myší příběh

Hana Vymazalová

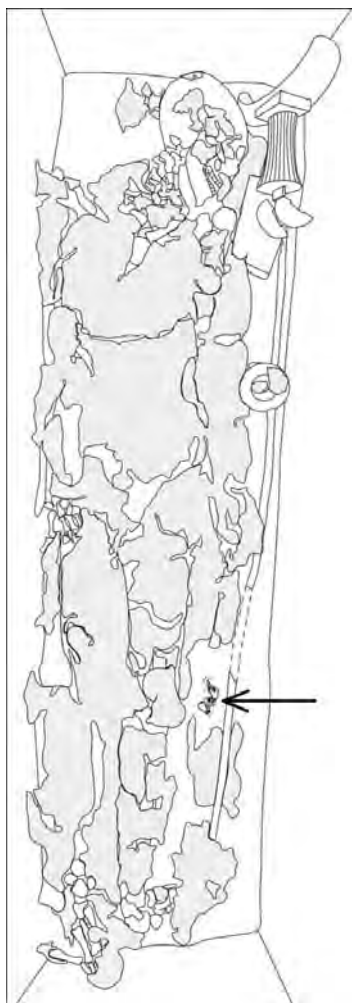
Hrobka kněze a královského důvěrníka Inpunefera, kterou prozkoumal Miroslav Bárta a jeho tým v letech 2006–2007 (viz s. 33–36), přinesla jedinečnou možnost nahlédnout na neporušenou pohřební výbavu egyptského hodnostáře z období egyptské Staré říše. Nevykradená pohřební komora se nacházela na dně 10 m hluboké šachty naproti větší, vyloupené komoře a byl v ní pohřben sám majitel hrobky Inpunefer. Vchod do komory uzavírala zídka z kamenných bloků a cihel překrytých maltou, jež splývala s hrubě otesanými stěnami pohřební šachty. Sarkofág z velkého kusu vápence byl v okamžiku nálezů zapečetěn tak, jak jej zanechaly ruce hrobníků a pozůstalých před 4500 lety. Uvnitř se skrývalo neočekávané překvapení.

Nebývalý objev

Pohřeb uložený v zapečetěném sarkofágu doprovázela celá řada předmětů náboženského významu, jež měly zemřelému zajistit bezpečný přechod na onen svět a umožnit pohodlný život v zászvěti. Vedle těla majitele však sarkofág skrýval ještě další tělo – mrtvolku myši. První úvahy nad tímto nálezem směřovaly k závěru, že nebohý hlodavec pronikl do komory omylem během pohřbu a uvízl v pasti, odsouzen k záhubě udušením. I když nesmírnou zvědavost myši a jejich šikovnost při pronikání do těžko představitelných míst

nelze zpochybňovat, podnítilo nás úhledné umístění tělíčka v sarkofágu a pečlivé počínání pohřbívajících k tomu, abychom nález blíže prozkoumali.

Pozice myši uvnitř sarkofágu byla na první pohled zářející a aranžovaná. Mrtvolka ležela uprostřed prostoru mezi levým kolem zemřelého a jeho dřevěnou holí, hlavičkou směřovala k jihu (k nohám zemřelého) a ocasem k severu (obr. 2). Při zvětšení fotografického snímku se navíc ukázalo, že myší tělíčko bylo zabaleno nebo překryto plátnem, jehož protkaná vlákna byla dosud patrná na jeho zádech a pod hlavou (obr. 3). (Drobný amulet, ležící před

Obr. 2 Schematický nákres Inpunerofova pohřbu v nenarušeném sarkofágu, ukazující pozici myšního tělíčka (kresba H. Vymazalová)

Obr. 3 Tělíčko myši bylo v sarkofágu pečlivě uloženo a překryto plátnem (foto M. Frouz)

čumáčkem myši na snímku, byl nejspíše jeden z korálků uvolněných z Inpunerofova náramku či z hole.)

Hon na egyptskou myš

Nálezové okolnosti naznačují, že myš byla do sarkofágu umístěna záměrně spolu s ostatními důležitými předměty, a tvořila tak sou-

část pohřební výbavy. Měla tedy z pohledu majitele hrobky určitý význam pro jeho posmrtný život nebo cestu do zásvětí.

Egyptská záliba ve zvířecích kultech není žádnou novinkou a určitá zvířata měla ve starém Egyptě svůj specifický náboženský význam. Zejména v 1. tisíciletí př. n. l. se s oblibou pohřbívala posvátná zvířata na vyhrazených částech pohřebišť, z nichž nejznámější je asi Serapeum, katakomby s pohřby posvátných býků Ápidů v Sakkáře. Z drobných obratlovců jsou z Pozdní doby známy pohřby rejsků, jež byli spojováni se slunečním kultem a noční poutí slunce, a tedy také s cestou zemřelého do zásvětí. Rejsci, kteří jsou aktivní zejména v noci, pro staré Egypťany symbolizovali noční aspekt slunečního boha, zatímco denní aspekt představovala promyka, aktivní ve dne. Mrtvá rejsčí tělíčka se ukládala do malých rakví, jež jsou někdy zdobeny malými soškami těchto zvířátek (obr. 4). Kromě rejsčích rakviček známe i celou řadu plátěných balíčků skrývajících až několik desítek drobných těl (Ikram 2004: 46 a 48; 2005: 225). Podrobnější průzkum takových balíčků prokázal, že v mnoha případech obsahovaly místo rejsků mrtvolky myší, jež snad byly pro egyptské kněze snáze dostupné. Je tedy zřejmé, že zoologické rozlišení rejsků a myší nebylo tehdy pro naplnění náboženského významu posvátných pohřbů důležité.

Rejsci a myši pro svou spojitost se slunečním bohem patřili také k přísadám používaným pro výrobu magických přípravků. Podle návodného receptu *K čemu se hodí rejsěk* bylo možné využít srdce, žluč nebo i celý zbytek těla rejska v usušené podobě. Srdce mělo získat zájemci chválu, nápoj z rejsčího těla s krví zamilovaného měl přivodit touhu jeho vyvolené, ale požití žluče přivodilo smrt. Po vy-

Obr. 4 Rakve skrývající mumifikovaná těla rejsků (foto z archivu Nejvyšší rady pro památky Egypta)

pítí vody, v níž byl utopen rejsek, měl člověk oslepnout na obě oči (Lexa 1996: 255–265). Myš bylo možné využít k ochraně proti dětské nemoci, když se uvařila a dala sníst dítěti nebo jeho matce a kůstky se pověsily v sáčku zavázaném sedmi uzly dítěti na krk. Z myši se dala připravit také mast na vlasy, a to buď usmažením, nebo vylouhovááním v oleji, nebo smísením se sedmi nebo třemi druhy zvířecího tuku.

Rejsci jsou vybaveni vynikajícím čichem a sluchem, ale velice špatně vidí a byli posvátným zvířetem boha Harchentichema a Chentiirteje, Pána obou očí. Tento bůh, ochránce před hady, stál po boku boha Rea při jeho věčném zápasu s hadem Apopem, jenž se snažil narušit řád světa a uvrhnout jej do ne-řádu. V této roli vystupuje již v Textech pyramid, nejstarším souboru náboženských říkání, jež měla zajistit panovníkovi překonání okamžiku smrti a vystoupení na nebesa a získání místa mezi bohy-hvězdami (Janák 2003: 48–49). Chentiirtej ztrácel a znovu získával zrak, a byl proto přibližně od Střední říše popisován jako bůh bez očí či bez tváře a od Nové říše mohlo být jeho jméno pozměněno na Chentiniirtej, Pán bez obou očí (Janák 2005: 90–91).

V naší souvislosti se zdají být zajímavá také vyobrazení, jež nacházíme na několika papyrech z 3. přechodné doby. Obsahují kopie Knihy mrtvých, textu sloužícího jako průvodce zemřelých pro bezpečný přechod na onen svět, překonání noci (smrti) a východ v blaženém posmrtném životě (Janák 2003: 54). Texty byly doprovázeny viněťami zachycujícími v obraze rozličné situace z této důležité pouti na věčnost. V oddílu věnovaném posmrtnému soudu, kdy se srdce zemřelého v přítomnosti bohů posuzuje na váze oproti pečlivě symbolizujícímu spravedlnost a morálku, vystupuje postava božstva s myší hlavou. Doprovází postavu samotného zemřelého, který drží v ruce symboly dvou očí, úst a srdce (obr. 1). Postava boha s myší hlavou v této souvislosti odkazuje na proces obnovení smyslů ospravedlněného zemřelého, známý jako obřad Otevírání úst. Na obnovení smyslů poukazuje rovněž gesto myšího muže, který se jednou rukou dotýká svého nosu. I když bůh není v textu přímo pojmenován a hovoří se o něm jen jako o jednom z „Velkých bohů, obyvatel Duatu“, jde zřejmě o boha Chentiirteje.

Domácí mazlíček, nebo lístek na věčnost?

Zbývá zodpovědět otázku, jakou roli hrála mrtvá myš pro muže pohřbeného v nevykradené komoře Inpunerovy mastaby v jižním Abúsíru. Jde o náhodný objev, nebo měl tento drobný obratlovec pomoci dosáhnout majiteli blaženosti v zásvětlí? Je samozřejmě možné, že myš pohřbená v našem sarkofágu byla roztomilým mazlíčkem, který svého majitele doprovázel i do příštího života. Na vyobrazení v egyptských hrobkách však v roli domácích zvířat vystupují spíše psi nebo opice a rovněž mezi známými pohřby mazlíčků najdeme psy, ale ne myši (Buck 2010).

Náboženský význam rejsků, nahrazovaných často tělíčky myší, pro noční pouť slunce a cestu zemřelých věřících do zásvětlí je dobře znám z Pozdní doby. Již v dřívějších obdobích můžeme vystopovat spojitost rejsků s bohem Chentiirtejem a s představou obnovy smyslů a ochrany. Zemřelý v zapečetěném sarkofágu tedy mohl využívat myši tělíčko pro magické účely a přítomnost zvířátka v hrob-

ce by mohla naznačovat, že nebylo něco v pořádku s jeho zrakem. Podobné postižení však není možné prokázat na kosterních pozůstatcích, takže ani tuto domněnku nelze potvrdit. Souvislost se slunečním kultem, kterou naznačuje přítomnost myši v sarkofágu, je nicméně patrná také v titulatuře zemřelého majitele hrobky Inpunerova, který kromě jiného zastával funkci kněze boha Rea ve slunečním chrámu panovníka Niuserrea.

Malá myška tedy mohla mít velký význam, avšak konečná interpretace tohoto zajímavého nálezu je obtížná, neboť neznáme žádnou přímou paralelu k našemu nálezu. Myši mrtvolku našli odborníci také v roce 1935 při rozvinování Wahovy mumie ze Střední říše, a to rovněž u kolene zemřelého (Winlock 1940: 75). V obinadlech byla přimotána také ještěrka a cvrček a všechna tři zvířátka se v této souvislosti všeobecně považují za vetřelce, kteří pronikli do obinadel v mumifikační dílně během dlouhého procesu balzamování (Germerová 1997: 26; Adams 1984: 22). Nemohlo tomu ale být i jinak?

Poznámky:

¹ Ráda bych vyjádřila poděkování svým kolegům, kteří mi výrazně pomohli při zpracování tohoto tématu. Zdeňka Sůvová nález zoologicky určila a Jiří Janák přispěl k dopracování myšlenek svými konzultacemi z oblasti náboženských představ.

Literatura:

- Adams, Barbara: 1984 *Egyptian Mummies*, Ayelsbury: Shite Publications Ltd [Shire Egyptology Series 1].
- Bárta, Miroslav a kol.: 2009 *Abusir XIII. Tomb Complex of the Vizier Qar, his Sons Qar Junior and Senedjemib, and Iycai. Abusir South 2*, Prague: Dryada.
- Bárta, Miroslav: 2010 „Equal in Rank, Different in the Afterlife: Late Fifth and Late Sixth Dynasty Burial Chambers at Abusir South“, in: Evans, Linda (ed.) *Ancient Memphis, 'Enduring is the Perfection', Proceedings of a Conference Held in Sydney in 2009* [v tisku].
- Buck, Alanah: 2010 „A New Type of Animal Mummy from the Late Period in Saqqara“ (příspěvek přednesen na konferenci *Abusir and Saqqara in the Year 2010* konané ve dnech 31. 5.–4. 6. 2010 v Praze).
- Darby, William J. – Ghalioungui, Paul – Grivetti, Louis: 1977 *Food: The Gift of Osiris*, London – New York – San Francisco: Academic Press.
- Germerová, Renate: 1997 *Tajemství mumii*, Praha: SetOut.
- Houlihan, Patrick F.: 1996 *The Animal World of the Pharaohs*, Cairo: American University in Cairo Press.
- Ikram, Salima: 2004 *Beloved Beasts. Animal Mummies from Ancient Egypt*, Cairo: Supreme Council of Antiquities Press.
- Ikram, Salima (ed.): 2005 *Divine Creatures. Animal Mummies in Ancient Egypt*, Cairo – New York: American University in Cairo Press.
- Janák, Jiří: 2003 *Staroegyptská Kniha mrtvých – kapitola 105*, Brno: L. Marek [Pontes Pragenses 29].
- 2005 *Brána nebes. Bohové a démoni starého Egypta*, Praha: Libri.
- Lexa, František: 1996 *Staroegyptské čarodějnictví*, Praha: Anomal.
- Winlock, Herbert E.: 1975 „The Mummy of Wah Unwrapped“, *The Metropolitan Museum of Art Bulletin New Series* 33/2, s. 72–76.